

Tone Smolej
Ljubljana

UDK 821.133.1.09-311.4 Zola E.
:821.163.6.09-311.4 Finžgar F. S.

GERMINAL KOT ZGLED FINŽGARJEVEGA ROMANA IZ MODERNEGA SVETA

Avtor v svojem prispevku išče v Zolajevem *Germinalu* (1885) zgled za socialni roman *Iz moderne sveta* (1904) katoliškega duhovnika Frana Saleškega Finžgarja. Slovenski pisatelj je namreč francoskega naturalista dokaj dobro poznal, zavračal je sicer njegovo trilogijo *Tri mesta*, hvalil pa je njegov smisel za deskripcijo. Kar nekaj podobnosti med obema romanoma je zato najti v opisih neprijaznega proletarskega okolja, razkošnih meščanskih salonov in nezdravih delavskih bivališč. Podobna pa sta tudi govora, ki ju imata oba delavska voditelja (Lantier, Rožman), saj poudarjata nasprotje med »več« in »manj«. V obeh romanih imajo pomembno vlogo stankajoče ženske, saj posredno ali neposredno povzročijo padec delavcem sovražnega lika (Maigrat, Seme). Avtor ugotavlja tudi podobnosti v pisateljski tehniki (direktorjev pogled z okna na delavstvo).

Émile Zola, Fran Saleški Finžgar, socialni roman

The author in his article attempts to find a model for the social novel *Iz moderne sveta* (1904) by the Catholic priest, Fran Saleški Finžgar, in Zola's *Germinale* (1885). The Slovene author knew the French naturalist relatively well. Although he rejected his trilogy *Les Trois Villes*, he praised his sense of description. Therefore, there are several similarities between the two novels in the description of the unpleasant working-class environment, lavish bourgeois parlors, and unhealthy working-class dwellings. There is also similarity in the speech of the two workers' leaders (Lantier, Rožman), as they emphasize the contrast between "more" and "less." In both novels the striking women have an important role, as they directly or indirectly cause the downfall of the character hostile to the workers (Maigrat, Seme). The author also finds similarities in the writing techniques (director's viewing of workers from a window above).

Émile Zola, Fran Saleški Finžgar, social novel

0 Uvod

Fran Saleški Finžgar je imel do Zolaja zanimiv odnos. Leta 1899 je v Ušeničnikovem *Katoliškem obzorniku* omenil njegovo trilogijo o treh mestih, ob tem pa se je čudil, da nova struja tako obožuje pisatelja, »kateri slika pogosto stvari, ob katerih bi se s studom in gnjevom napolnila celo barbarska duša.« (Finžgar 1899: 74.) Dvanajst let pozneje se je njegovo mnenje očitno spremenilo, saj je Izidorju

Cankarju (1911: 32) povedal naslednje: »Načina opisovanja sem se največ učil pri Zolaju. On ti popiše šopek na mizi tako, da zadiši iz knjige.«

Finžgarjeva recepcija Zolaja je – v nasprotju z njegovim poznavanjem npr. Sienkiewicza – povsem neobdelano področje. Nekoliko jo nakazuje le Ivan Pregelj (1921: 110), ko meni, da roman *Iz modernega sveta* sliči »bolj družabni povesti, tendenčnosti spielhagenske motivnosti in prav malo verizmu Zolajevega *Germinala*.« V nadaljevanju bomo skušali dokazati prav vpliv omenjenega Zolajevega romana na Finžgarjev tekst *Iz modernega sveta*.

1 Antagonizmi v okolju

Podobnosti je najti že na začetku obeh romanov, saj bralec spremlja nekega junaka, ki tava v noči. Pisatelja opisujeta le tisto, kar nosilec pogleda vidi slabo ali pa sploh ne. Takole je Zola opisal občutja svojega Étiennea Lantiera nekega marčnega jutra:

Z blodnimi očmi se je trudil, da bi razpršil temo, mučila sta ga želja in strah, da bi videl. Vse se je gubilo v neznano praznoto nočne teme, in v daljavi ni videl drugega ko plavže in koksove peči. *Baterije teh peči s stoterimi navpik postavljenimi dimniki so risale vrste rdečih plamenov*; medtem sta bolj na levo dva stolpa gorela na nebu popolnoma modro kakor dve orjaški bakli. (G, 11–12, vse poudaril T. S.)

Svetlobo iz dimnikov, ki sicer navdihuje njegova razmišljanja, zaznava neke decembrske noči tudi Finžgarjev junak Vinko Sluga:

Hodil je prvič to pot ponoči in zato se mu je zdela dokaj dolga. *Kadar je videl iskro šiniti iz dimnika*, je zbral misli, ki so se mu vžigale v glavi, in zdelo se mu je, da bodo njegove ideje, ki jih je prinesel s seboj, ki jih je grel na svojem srcu toliko časa, prav tako švigale na dan, kakor iskra prasketne iz žrela dimnika. (IMS, 7.)

V obeh delih skuša junak navezati stike z drugimi nočnimi sopotniki, vendar so večinoma nezaupljivi. Okolje, v katerega stopa, je torej neprijazno in sovražno. Finžgar popelje svojega junaka takoj v meščanski salon, saj gre za novega tovarniškega zdravnika. Slovenski pisatelj se je pri opisih pohištva gotovo zgledoval pri Zolaju. Ko naslednji dan Sluga obiše soprogo ravnatelja Nussdorferja, se takole razgleda po salonu: »Vinko je ob tem pogledal po izbrani opravi v salonu, kjer so na *mahagonijevih* stebričih stale pristne težke japonske vaze, kjer se je iz bleščeče omarice iskrla bisernica in zlate nitke« (IMS, 20). Mahagonijevo pohištvo se v *Germinalu* pojavlja tudi v Hennebeaujevi delovni sobi (G, 205) in v jedilnici družine Grégoire: »[V]elika miza, stoli, kredenca *iz mahagonija*, in le dva globoka naslanjača sta izdajala ljubezen do udobja, do dolgega prijetnega prebavljanja.« (G, 78.) Pri Zolaju je najti opis lestencev, ki tudi pričajo o razkošju: »[O]d stropa je visel velik lesteneč iz rdečega bakra, v čigar gladkih okroglinah sta se zrcalili palma in aspidistra, ki sta zeleneli v majoličnem loncu.« (G, 206.) Lesteneč se pojavi tudi pri Finžgarju:

Kontrolor je prižigal pozlačeni baročni lesteneč nad dolgo mizo v veliki obednici. Luč za lučjo je zagorela in se strnila s prej prižgano sestro v vedno večji dan. Ko je bila prižgana zadnja, je stopil kontrolor na sredo sobe in zadovoljno gledal polno svetlobo, ki je plula po vseh kotih, razsvetljevala vsako podobo, vsako soho in vazo, ki so bile razpostavljene po kotih in lepih stebriščih; nekateri so bili oviti z iztočnimi tkaninami. (IMS, 56–57.)

Zola je zelo premišljeno opisal habitat gospode, ki je pravo nasprotje delavskemu: vse, kar ima Hennebeau, rudarji nimajo. Manjkajo jim celo besede za poimenovanje pohištva, zato imajo omenjeni Zolajevi odlomki izredno ideološko širino (Petrey 1976: 63–64). Podobno kot Zolajevi junaki lahko ob bogastvu ostrmi tudi Sluga, ki tudi, razen ustrezne izobrazbe, nima nič. Sicer pa se lahko Finžgarjev zdravnik kmalu prepriča o revščini. Takšna so njegova opažanja, ko obiše delavsko naselje:

Ničesar ni po teh kočah! Ni dobrih postelj, ni snage, še za groš lončene sklede ni, da bi si umil roke. Da, celo zraka ni po teh bornih luknjah. Okna imajo zabita in zamašena z mahom. Človeku se zdi, kakor bi se bali zraka, ki bi prešinil zatohli duh in bi v njem preveč zadišalo iz cunj in smeti po revščini in zanemarjenosti. (IMS, 47.)

Poudariti velja, da tudi Zola v svojih opisih rudarskega domovanja omenja njihovo umazanost: »Izba je bila črna od umazanije, podnice in stene so bile oškropljene z mastjo, na kuhinjski omari in na mizi je bilo za prst nesnage, a smrad zanikrnega gospodinjstva je dušil v grlu.« (G, 106.) Zola se je v takšnem okolju posvečal zlasti opisom sestradanih otrok: »[N]asproti pa je stal mali Achille, Philomènin prvi otrok, ki je bil že v tretjem letu, in je molče strmел vanj z moledujočim izrazom kakor požrešna žival.« (G, 106.) Opisi bolnih proletarskih otrok so pri Finžgarju posebej natančni, saj je personalni pripovedovalec zdravnik:

Na tleh pri peči je bil otep slame. Na njej so gledale iz starih plaht, raztrganih jopičev in zanošenih ženskih kril tri okrogle, kodraste glavice. Lica so bila od vročice zardela. Ustnice, na pol odprte, so lovile sapo. Iz grl je bilo čuti grgrajoče dihanje. (IMS, 46.)

2 Vzgoja za stavko

Sluga se mora takoj po prihodu spopasti z delavsko nesrečo, saj Petra Rožmana osmodi goreča ruda. Finžgarjev zdravnik je gotovo drugačen kot dr. Vanderhaghen, ki ima do germinalskih rudarjev prezirljiv odnos in se jim posmehuje, ko se npr. poškoduje Jeanlin.

Ko Rožman leži v bolnišnici, prebira časnik *Naša moč*, kjer se lahko pouči o socialnih krivicah. Med nastajanjem romana *Iz moderne sveta* na Slovenskem ni izhajala nobena publikacija s takšnim imenom, kar pomeni, da si je Finžgar naslov preprosto izmislil (Šifrer 1981: 501). Delavsko časopisje prebira tudi Lantier, najprej *Borbo* (*Le Combat*) – »anarhistični list izhajajoč v Ženevi« (G, 147) –, pozneje pa tudi *Maščevalca* (*Le Vengeur*), »belgijski socialistični list« (G, 226).

Grant (1966: 88) je na podlagi natančne analize osnutkov za *Germinal* ugotovil, da je Zola prvotno uporabil za *Borbo* naslov *Enakost (Égalité)*, ki je konec 60. let 19. stoletja obstajala kot delavski časopis romanske Švice. *Maščevalec* se je prvotno imenoval *Proletarec (Le Prolétaire)*. Zola je torej nevtralne naslove spremenil v bolj bojevite, da bi jih uskladil z rastočo Lantierovo militantnostjo (Grant 1966: 89). Lantier se seznanja z literaturo o kooperativnih združbah in rudarski higieni. Rožmanovo samoizobraževanje omenja tudi Finžgar: »K sebi je potegnil zavoj časnikov in nekaj drobnih knjižic. Začel je listati in brati. Ponavljal je mnogo odstavkov, izgovarjal besede polglasno, kakor bi se učil iz glave.« (IMS, 94.)

Germinal torej ni le socialni roman, marveč tudi Bildungsroman, saj je Étienne prišel v Montsou naiven, pozneje pa se je povsem pre(iz)obrazil (Baguley 1985: 45). Podobno bi lahko trdili tudi za Rožmana, ki je doživel po tovarniški nesreči pravo spreobrnjenje. Zola je takole opisal Lantierovo zanosnost po poglobitvi v delavsko vprašanje:

Sram zaradi nevednosti je izginil; bil je ponosen, odkar se je zavedel, da misli. V prvih mesecih je bil Étienne ves goreč, kakor so navadno spreobrnjenci; srce mu je prekipevalo v plemeniti mržnji do zatiralcev in se vdajalo upanju v skorajšnje zmagoslavje zatiranih. (G, 166.)

S podobnim opisom Rožmanovega zanosa je Finžgar gotovo sledil Zolaju:

Počasi je prebiral časnik »Naša moč«. V njegovih prsah je udarjalo, kakor bi butali valovi ob steno, kri mu je plula v lice, oko je gorelo, težka roka je stiskala časnik, mišice so se mu napenjale [...]. V Rožmanu se je prebudila nepoznana moč. Stresla ga je, kakor človeku v omotici mu je dala oživljajoče pijače; zasanjal je; krog njega je hrumelo novo življenje. (IMS, 29.)

3 Stavka

Delavska nesreča je sicer v obeh delih vzrok za stavko, vendar je neposredni povod potrebno iskati v zniževanju delavskih plač. V *Germinalu* se družba odloči uvesti nov način plačevanja za kopanje premoga, pri Finžgarju pa vodstvo podaljša vsem oddelkom delovni čas za eno uro. V obeh romanih naleti delavska delegacija pri svojih delodajalcih na gluha ušesa. Tako kot ravnatelj Hennebeau se tudi lastnik tovarne Pinkerles sploh ne namerava pogajati in delavske predstavnike razglasi za puntarje, zato izbruhne stavka.

Zanimivo je, da je Zola kar dve poglavji četrtega dela, posvečenega opisom stavke, pričel z isto povedjo (»Minilo je štirinajst dni«; G, 224), s katero je skušal poudariti, da se rudarji in ravnateljstvo v tem času niso mogli dogovoriti o ničemer. Takšno zvezo (»Preteklo je osem dni stavke«; »Pretekli so zopet štirje dnevi«; IMS, 207, 208) je v podobnem kontekstu uporabil tudi Finžgar. Med stavko vlada lakota, zato Étienne organizira nabiralne akcije in celo razda vse svoje imetje:

Étienne bi bil prodal svojo kožo. Odrekel se je svojim prejemkom, šel je v Marchiennes in tam zastavil hlače in volnen površnik, srečen, da bodo Mahejevi imeli kaj dati v lonec. Samo škornji so mu še ostali, obdržal jih je, da bo imel trdne noge, kakor je dejal. (G, 252.)

Finžgarjev Rožman opravlja podobna dobra dela:

Petra se je pollaščala groza. Dopisoval je na vse strani, tu in tam izprosil celo podpore. Vsak krajcer je razdelil družinam, sam je stradal, da je bledel. Imel je nekaj malega naštedenega – za vsako silo. Tudi to je razdelil onim, ki so bili najbolj nezadovoljni in najbolj potrebni. (IMS, 208.)

Vendar pa lakota ni edina težava stavkovodje, še hujša je javno mnenje, ki kmalu ni več naklonjeno stavki. Medtem ko germinalske žene na začetku stoično prenašajo trpljenje, se Finžgarjeve uprejo: »Žene so začele vzdihovati – možem so očitale, da so se dali zapeljati Petru in da sedaj trka stradalec na vrata samo zato, da je Peter dosegel svoje maščevanje.« (IMS, 207.)

4 Delavski shod

Oba pisatelja sta v svojih romanih opisala pomemben shod. Pri Zolaju se blizu tri tisoč premogarjev zbere na prostorni izsekani jasi Plan-des-Dames, ki jo obdaja hosta bukev. Pri Finžgarju se delavci dobijo pri Črnem bajerju, na peščeni planici. V obeh delih se morajo skrivati pred oblastjo. Étienne takole nagovori svoje sodruge:

»Tovariši, ker nam prepovedujejo govoriti, ker pošiljajo na nas žandarje, kakor bi bili razbojniki, se moramo dogovarjati tukaj. Tukaj smo svobodni, tukaj smo doma, in nihče nas ne bo prisilil, da molčimo, kakor ne more nihče prisiliti k molku ptičev in živali!« (G, 279.)

Pri Finžgarju pa se delavci pretvarjajo, da igrajo neko igro. Rožman jih nagovori: »Tovariši! Žalostno je, da se skrivamo. Toda danes je tako na svetu, da mora pravica v luknjo, krivica se greje na soncu.« (IMS, 113.)

Germinal je zaradi političnih govorov tudi polemičen roman, saj ima aktantska beseda dinamično vlogo v porajanju delavskega upora (Cosset 1986: 132). Étienne v govoru označi krivce za delavske težave:

[N]ato [je] vzporejal trebuhe upravnikov, ki imajo denarja ko toče, vso delničarsko drhal, ki jo vseh sto let vzdržujejo kakor lajdre in ki živi v brezdelnosti in v telesnih nasladah. Ali ni to grozota? Tolikšno ljudstvo crkava pod zemljo od očeta do sina zato, da podkupujejo ministre, da prirejajo celi rodovi žlahtnikov in buržujev požrtije in da se ob toplih kaminih mastijo. (G, 286.)

Podobne nazore je najti tudi pri Rožmanu:

Toda mi smo tista velika, največja množica, ki državo redimo, pitamo in bogatimo. Blagostanje gre iz naših žuljev. Vojske zmagujejo z našo krvjo, palače se dvigajo pod našimi kladivi, vsaka skodelica juhe, vsak kos pečenke in vsaka prežganka in suha skorja, ki pride na mizo – vsaka je sad žuljavih rok. – Tovariši, to smo mi, to so tisti

naši zaničevani žulji, ki so večjega spoštovanja vredni nego dehteče rokavice, ki varujejo belo roko roke gorkega sonca. (IMS, 114–115.)

V *Germinalu* se torej govornik obrača na razred, ki nima nič, a bi nekaj želel imeti, pri tem pa ga onemogočajo tisti, ki imajo vse. Govorec mora ugoditi kolektivni želji in ponuditi neko perspektivo množici, ki živi v pomanjkanju (Cosset 1986: 133). Na podlagi ponavljajočih se struktur Étiennevega diskurza je mogoče ugotoviti, da govornik poudarja zlasti razliko med »več« in »manj«. V našem primeru sopostavlja trebuhe upravnikov in ljudstvo, ki crkava. Kasneje kontrastira tudi časovne prislove (danes/jutri), ko naj bi bilo narobe. Lantier poudarja številčno premoč (milion revežev nasproti tisoč bogatinov). Iz tega sledi, da so tisti, ki nimajo danes nič, pravični; tisti, ki imajo, pa krivični (Cosset 1986: 134–136). Takšno dihotomijo lahko srečamo tudi pri Finžgarju. Delavci (manj) s svojim delom redijo in pitajo državo, ki gradi palače (več), hkrati pa so oni tisti, ki jih je več (»Mi smo tista velika, največja množica«).

Oba pisatelja prepričljivost obeh govornikov preverjata z opisi reakcije poslušalstva. Takole jo je opisal Zola: »Globoka tišina je nastala pod zvezdnatim nebom. Nevidna množica je v temi molčala na te besede, ki so ji legle na dušo; slišati je bilo le brezupen dih med drevjem.« (G, 280.) Tako pa je razmere opisal Finžgar: »V žepih skrite pesti so se krčevito stiskale, po vrhovih dreves je zašumel veter.« (IMS, 114.)

Étienne boleha za sindromom liderstva, kar Zola opiše z naslednjimi besedami: »Spet je zadonelo vpitje. Étienne se je naslajal ob opojnosti svoje popularnosti. V oblasti je imel teh tri tisoč duš, kakor da so spenjene v snov in katerih srca so jela utripati na eno samo njegovo besedo.« (G, 284.) Potem ko je postal delavski voditelj, začne Étienne razmišljati drugače in sprejemati družbeni red, proti kateremu je najprej protestiral, saj mu omogoča, da igra določeno vlogo in ga vodi iz brezimnosti. Étienne postane socialni konservativec, kar je zlasti očitno pri njegovem odnosu do rudarskih tovarišev (Aubery 1962: 150). Leaderskost je nakazana tudi pri Finžgarju:

Med zborovalci je rasla napetost. Njihove oči so stopale izpod košatih obrvi predrzno na dan in so se začele svetiti. Peter se je ozrl po poslušalcih [...]. Na njegovem obrazu je gorelo nekaj svetega in strašnega. Kakor ponos vojskovodja. (IMS, 115.)

V obeh romanih mora takšen delavski voditelj obračunati z izdajalci. Rožman takole opozarja svoje sodruge: »In prva naloga je, da ustvarimo jekleno sloglo. In to dolžnost imate vi, dvanajsteri apostoli. Poučujte in zbirajte! Varujte se Judežev! Med berači je izdajalcev mnogo.« (IMS, 115.) Étienne, zagovornik nadaljevanja stavke, v svojem govoru obračuna s t. i. figarji, ki si prizadevajo za vrnitev na delo, kar bi pomenilo poraz. Te najbrž predstavlja Rasseneur, ki pa ga množica izžvižga in skoraj kamna z besedami: »Proč z izdajalci!« (G, 284.)

Rožman poudarja, da ima povsod zaupnike: »Verujte, da noč in dan mislim in berem, da imam že načrt narejen, kako priborimo boljšo bodočnost. Imam v drugih

tovarnah spretno delavske prijatelje, ki mi pišejo in me uče.« (IMS, 115.) V takšni izjavi je mogoče zaznati aluzijo na *Germinal*, saj se tudi Étienne v svojem govoru sklicuje na Plucharta, s katerim si dopisuje. Pluchart je germinalske rudarje pozneje tudi obiskal in jim predaval o prednostih včlanjevanja v Internacionalo.

5 Evangelijski socializem

Medtem ko pri Finžgarju, ki je sicer naslikal skoraj vso tovarniško uradniško hierarhijo, pogrešamo lik duhovika, *Germinal* opisuje abbéja Ranviera, evangelijskega socialista, ki pridiga zoper meščanstvo:

Drznil se je groziti celo bogatašem; napovedoval jim je, da se bo Bog gotovo postavil na stran siromakov, če bodo trdovratni in ne bodo hoteli poslušati božjega glasu: vzel bo spet bogastvo brezverskim uživačem in ga razdelil ponižnim tega sveta, da bo njegova slava bleščala vekomaj. (G, 371.)

Ranvierovo dušno pastirstvo naleti na velik odpor gospode, rudarji pa ga tudi posebno ne ljubijo: Maheujka celo pripomne, da jo spominja na Étiena. Njuna priimka (Ranvier, Lantier) sta paronima (Vassevière 1989: 89). Zola je ideje evangelijskega oziroma katoliškega socializma povzel po delu *Današnji socializem* (*Le Socialisme contemporain*, 1881) Émila de Laveleyeja, belgijskega profesorja politične ekonomije, ki je v svojem delu poudarjal razliko med demokratičnim in katoliškim socializmom, med katerima zaveznitvo ni mogoče, saj skušajo socialistični demokrati zavreči monarhijo in zagovarjajo antiklerikalizem, katoliški pa le vrniti oblast cerkvi. Zola si je iz Laveleyejeve knjige izpisal zlasti misel, da se mora Cerkev povezati z delavci proti buržoaziji, da bi bila družba spet takšna kot v prvih stoletjih krščanstva (Ouvrard 1985: 428–429).

Kljub umanjkanju duhovniškega lika, ki bi se moral postaviti za delavske pravice, je pripovedovalec – pisatelj je katoliški duhovnik – vključil v Rožmanovo razmišljanje besede, vredne Ranviera, saj terja, da se Bog postavi na stran revnih in obsodi bogate:

Kakor s steklenimi očmi, za katerimi je gorelo nekaj strašnega, je gledal na Kalvarijo. [...] »In Ti pustiš,« Rožman je govoril polglasno, »in Ti pustiš, Ti na Kalvariji, ki si ljubil zatirane, ki si preganjal farizeje, Ti pustiš, da Ti vsi ti poljubljajo rane, da se Ti hinavsko klanjajo, da k Tvojim nogam mečejo v pušico denar, Ti pustiš?« (IMS, 68.)

6 Žensko delavsko gibanje

Jules Simon je že v 60. letih 19. stoletja v knjigi *Delavka* (*L'Ouvrière*) opozarjal na slabe razmere, v katerih morajo ženske delati tudi po petnajst ur na dan (Lejeune 1978: 172). Dvajset let pozneje se je s tovrstno problematiko ukvarjal v *Germinalu* tudi Zola. Njegovi opisi rudarskih žena in hčera so doživeli različne odmeve. Levičarsko usmerjena raziskovalka Paule Lejeune (1978: 177) je menila, da Zola ni naslikal resničnih razmer, saj je imel bralec vtis, da so delavke predvsem strastne

samice, ki so si stalno v laseh in ki so vedno pripravljene na spolne razuzdanosti. Kakorkoli že, ženske imajo pomembno vlogo tudi na delavskih shodih, vendar je njihova reakcija na Étienneve besede sila karikirana:

Ženske so bile, kakor da so ob pamet; Maheujka se je otresla miru, od lakote jo je napadla vrtoglavost, Levaquovka je rjovela, Ožganka je pobesnela, krilila je z rokami kakor čarovnica, Philomène je stresal napad kašlja, Mouquetka pa se je tako ugrela, da je klicala govorniku nežne besede. (G, 283.)

Žensko delavsko gibanje opisuje tudi Finžgar. Njegova voditeljica je Maretka, ki zaradi spolnega zalezovanja sovraži Semena:

Navdušeno je govorila pri tovarišicah in te je zvezala z njo ljubezen, katere doslej niso poznale. Prazni pogovori, brbljanje vodenih novic, obiranje in opravljanje je kar prenehalo. Začele so govoriti resnejše stvari. Maretka je dobila celó knjig in delavskih časnikov. Pred kočico na hribu je ob nedeljah na glas brala sodelavkam. Prešinil jih je nov duh. Vse je dvigalo glave, vse se je gibalo in hrepenelo po nekem cilju, ki doslej še misliti niso upale nanj. (IMS, 172.)

Podobno kot zbuja strast govornik Étienne, tudi Maretka zažari ob Rožmanovih besedah, saj jo je »kot voditelj vpriči vseh nazval poveljnico delavk« (IMS, 172).

7 Motiv ravnateljevega okna

Pomemben element Zolajevega pisanja je okno, ki omogoča nosilcu pogleda razgled po zunanjem svetu. V *Germinalu* Hennebeau skozi okno opazuje pohod podivjane množice:

Pod oknom se je razleglo rjojenje s podvojeno silo. »Kruha! Kruha! Kruha!« »Bedaki!« je siknil gospod Hennebeau s stisnjenimi zobmi. Slišal je, kako ga psujejo zaradi njegove mastne plače, kako ga zmerjajo s postopačem in trebuharjem, umazanim prascem, ki trpa vase same dobre reči, delavci pa crkavajo od lakote. [...] »Kruha! Kruha! Kruha!« »Bedaki!« je ponovil gospod Hennebeau, »sem mar jaz srečen.« (G, 349.)

Ravnatelj, ki – sloneč na oknu – z grozo opazuje delavce, se pojavi tudi pri Finžgarju:

Direktor je obstal čmeren in zamišljen pri oknu. Nad tovarno se je oglasil rog. Umazane postave so vrele na cesto. Ravnatelj je gledal te čete, ki so brez glasu hitele vsaka proti svojemu domu. Bilo je v tem molku, na teh počrnelih obrazih, v namrščenih obrvih nekaj grozečega. Nehote se je ravnatelju vrnila misel, ali ni ta sila tako grozna, da lahko zamaje ves svet v tečajih? Ali je izključen dan, ko bi nezadovoljniji stresli s tilnikom in vrgli proč jarem ter vzravnali glave in stisnili pest? Ravnatelju je bilo neugodno. Zapustil je pisarno in šel v park, da bi dalje ne gledal te neme slike, ki se je valila po cesti. (IMS, 128.)

Medtem ko je Zolajev Hennebeau že priča dogodkom, pa Finžgarjev ravnatelj ob pogledu na množico zgolj razmišlja o dnevu, ko bodo delavci zahtevali pravico, kar se tudi pri slovenskem pisatelju zgodi na vrhuncu stavke.

8 Nesrečni padec kot katarza

Znano je, da se v *Germinalu* stavka sprevrže v resne neredne, ki jih vodijo prav ženske, nad katerimi Étienne izgubi vsakršno oblast: »[B]al se je teh zverin, ki jim je bil snel nagobčnike« (G, 352). Zola pri opisih žensk uporablja živalsko podobenje, saj kažejo zobe in lajajo kakor psice. Na svojem pohodu po naključju zapazijo Maigrata, ki se prek strehe skuša prebiti do svoje trgovine. Zaradi kričanja množice mu roke popustijo in lakomni trgovec omahne na cesto. Ne le da mu ženske začenjajo tlačiti v usta zemljo, v mislih imajo še drugačno maščevanje:

Prevračale so ga in ga ovohavale *kakor volkulje*. Vse so iskale še kako žalitev, še kako divjaštvo, da bi jim potem odleglo. Zaslísal se je ostrí Ožgankin glas: »Obrežimo ga kakor mucka!« »Da, da, *kakor mačka! Kakor mačka!* ... Preveč nam je prizadejal ta nesramnež!« Že je trgala Mouquetka hlače z njega, a Levaquovka mu je vzdignila noge. In Ožganka mu je s suhljatimi mrtvimi rokami razkrečila gola stegna in zgrabila za mrtvo znamenje moškosti. (G, 363.)

Seassau (1989: 255) primerja stavkajoče ženske z menadami iz Evripidove tragedije *Bakhe*, ko pogubijo kralja Penteja. Literarna zgodovina sicer ni ugotovila, da bi Zola opisoval neki resničen dogodek, je pa razmišljala o morebitnih vplivih *Germinala* na podivjane stavkajoče iz poznejših časov. Leta 1886, torej kmalu po izidu romana, so stavkajoči v Decazevillu treščili z okna direktorja Watrina, neka ženska pa ga je hotela kastrirati. Časopisi so namigovali na vpliv Zolajevega romana (Moreau 1954: 212).

Podobno kot v *Germinalu*, kjer množica naleti prav na najbolj osovraženo osebo, se med stavko pri Finžgarju pokaže tudi Seme, »kakor bi nalašč izzival njih jezo« (IMS, 211). Pred tovarno skuša vnovič rovariti proti zdravniku, dokler:

Tedaj krikne Korta dekletom: »Ta je vsega kriv! Pogine naj!« *Kakor risa* iz zasede je planila Semenu v obraz. Njeni prsti so se vdrli v njegov vrat kakor kremplji. Ovílo se ga je koščeno telo, z zobmi je grizla v njegovo lice, iz grla je prihajalo kakor grčanje ropne živali. Seme je udarjal, napenjal vse moči, ali niti ena mišica ni popustila, vse je bilo železno, vsa blazna moč mu je zadrnila vrat. Seme se je opotekel in padel. Takrat so z groznim vzkrikom planile nanj delavke, ki so bile tepene od njega, ki so bile zapeljane, osramočene in mučene. Ves srd, sovraštvo in maščevalnost – vse je planilo v trenutku iz teptanih src. Grozna gneča – živ vrtinec trupel, ki so bila zagrizena v Semena, se je valil po tleh. Vse to je bilo dogodek trenutka. Orožniki so prihiteli, a niso vedeli, kje pomoči. Kopa trupel se je valila proti ograji ob globoki strugi. Orožniki so delali s kopiti pušk pot med ženskami. Naenkrat grozen krik, vse je odskočilo, vse zakričalo vnovič. Dvoje trupel se je prevalilo pod ograjo čez rob visokega zidu. Spodaj je zašumelo valovje in z belimi penami zagrnilo Semena in Korto. (IMS, 214–215.)

V obeh delih je najti z ritualni obračun z osrednjo romaneskno negativno osebo, ki greni že tako slabe življenjske razmere delavcev. Medtem ko je Maigratov padec nesreča, pa Semenovo smrt povzročijo delavke. Agresijo je potrebno razumeti kot odgovor na dolgoletno obnašanje žrtve, ki je prej veljala za agresorja. Maigrat – njegovo ime skriva opozicijo pridevnikov *maigre* 'suh', 'mršav' in *gras* 'masten', 'tolst', 'rejen' (Becker 1984: 73) – je dolga leta izkoriščal stisko, zato v obračunu s truplom ženske omenjajo neodobrene kredite in surovo izterjane dolgove. Reakcijo tepenih in osramočenih žena omenja tudi Finžgar. V obeh romanih stavkajoča množica svoj obračun usmeri le v eno osebo, ki jo okrutno kaznuje. Gre za najnižjo osebo v kapitalistični hierarhiji, ki pa ima s proletarci neposreden stik. Kot da bi družba z njeno smrtjo postala boljša in pravičnejša. Medtem ko Zola svari pred takšnimi nekontroliranimi dejanji množice, ki je podobna zverem, pojmuje Finžgar – njegova Korta je sicer tudi primerjana z živaljo (*risom*) – umor skladno s poetično pravičnostjo, saj Semenova smrt omogoča za vse strani ugodnejši razplet dogodka. V obeh delih pomeni obračun z izkoriščevalcem najradikalnejšo stopnjo delavskega gibanja, ki opozarja na njegovo destruktivnost. Omeniti velja tudi simboličnost padca: negativni junak je sklaten oziroma vržen s svojega neomajnega položaja, poslej ni več nedotakljiv.

9 Čas v romanu

Roman *Germinal* se začne nekega marčnega dne leta 1866 (prvi in drugi del sta opisa celotnega dne) in se konča aprila naslednje leto. Bralec pa ima vtis, da se dogaja le v temi, pozimi (Becker 1984: 95). Ko se Étienne sključeno poslavlja od Montsouja je spet hladna noč, kot je bila na začetku. Ni razlogov za svetlobo ali zarjo. V zadnjih stavkih vendarle zažari aprilsko sonce, povsod se razkrijejo zrna, iz katerih bo vzknila »vojska maščevalcev«.

Drugačna je časovna shema v romanu *Iz modernega sveta*, ki se začne neke decembrske noči in se po osmih poglavjih razvije v majsko pomlad. Tedaj je sklenjen sporazum med lastnikom tovarne in delavci, hkrati pa se poročita Rožman in Maretka.

Iz povedanega sledi, da je Finžgar s svojim romanom *Iz modernega sveta* ustvaril slovenski *Germinal*, še bolje pa bi bilo reči, da je napisal *Floreal*, če tudi mi posežemo, kot je Zola z *Germinalom*, po ustreznem pomladnem mesecu francoskega republikanskega koledarja, upoštevajoč časovno simboličnost Finžgarjevega romanesknega konca.

Viri in literatura

I

- Fran Saleški FINŽGAR, 1899: Kaj bi bilo vzrok moderni novi struji pa P. L. Coloma in njegov realizem. *Katoliški obzornik* 3. 72–76.
- – 1981: Iz modernega sveta. *Zbrano delo* 3. Uredil in opombe napisal J. Šifrer. Ljubljana: Državna založba Slovenije. (= IMS)
- Émile ZOLA, 1969: *Germinal*. Prevedel Alfonz Gspan. Ljubljana: Cankarjeva založba. (= G)

II

- David BAGULEY, 1985: *Germinal* et les genres. Parcours transtextuels. *Europe* 63. 42–53.
- Colette BECKER, 1984: *Émile Zola. Germinal*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Izidor CANKAR, 1911: Obiski. Pri Fr. S. Finžgarju. *Dom in svet* 24. 30–33.
- Evelyne COSSET, 1986: *Germinal* et la topique du discours du Plan-des Dames. *Les Cahiers naturalistes* 32. 132–138.
- Elliott M. GRANT, 1960: The Newspapers of *Germinal*: their Identity and Significance. *The Modern language review* 55. 87–89.
- Paule LEJEUNE, 1978: *Germinal. Roman anti-peuple*. Paris: Nizet.
- Pierre MOREAU, 1954: Le »Germinal« d'Yves Guyot. *Revue d'histoire littéraire de la France* 54. 208–213.
- Pierre OUVRARD, 1985: A propos de »Germinal« (1885). Zola et le »socialisme catholique«. *Revue d'Histoire littéraire de la France* 85. 427–434.
- Sandy PETREY, 1976: Discours social et littérature dans *Germinal*. *Littérature* 22. 59–74.
- Ivan PREGELJ, 1921: Franc. Sal. Finžgar. *Dom in svet* 24. 108–112.
- Claude SEASSAU, 1989: *Émile Zola. Le réalisme symbolique*. Paris: José Corti.
- Jože ŠIFRER, 1981: Opombe. Finžgar. *Zbrano delo* 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jacques VASSEVIÈRE, 1989: *Germinal. Émile Zola*. Paris: Nathan. Balises 1.